

Trádlér Henrietta¹

Mikrotörténelem és életrajz

(Szeghy-Gayer Veronika: *Tost László, Kassa polgármestere*.
Kassa, Kassai Magyarok Fóruma, 2022.)

Nagy kíváncsisággal vettem kezembe Szeghy-Gayer Veronika legújabb kötetét. A munka Tost László, Kassa (Košice) polgármesterének életéről szól. Addig csak Tost Gyula nevét ismertem, Horthy Miklós szárnysegédjét, azonban édesapja, Tost László figurája is rendkívüli.

A szerző neve jól ismert a történettudományban. Korábban a Nemzeti Köszolgálati Egyetem Eötvös József Kutatóközpont Közép-Európa Kutatóintézet munkatársa is volt, jelenleg pedig a Szlovák Tudományos Akadémia Társadalom- és Pszichológiatudományi Központján belül működő Társadalomtudományi Intézet tudományos főmunkatársa. Fő kutatási témája a 20. század eleji várostörténet, a felső-magyarországi, illetve szlovákiai interetnikus kapcsolatok. Sajátos, az életrajz- és helytörténetírást ötvöző módszerét már disszertációjában is alkalmazta, amely a *Felvidékből Szlovénzsó. Magyar értelmiségi útkeresések Eperjesen és Kassán a két világháború között* címmel jelent meg 2016-ban.² Ebbe a szemléletbe illeszkedik, hogy Szeghy-Gayer Veronika részt vett Molnár Miklós Kassára vonatkozó írásainak kiadásában is.³ A szerző munkásságának elismerését mutatja, hogy 2020-ban neki ítéltek a Miskolci Akadémiai Bizottság és a Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság Fiatal Kutatói Díját. Új kötetét a Szlovák Köztársaság Kisebbségi Kulturális Alapja támogatta, 2021-ben pedig megkapta a Duna-térségi és Közép-európai Intézet (*Institute für den Donauraum und Mitteleuropa – IDM*) és a kutatásért felelős osztrák tárca (*Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Forschung – BMBWF*)

¹ Ösztöndíjas kutató, Nemzeti Köszolgálati Egyetem Eötvös József Kutatóközpont Közép-Európa Kutatóintézet; Tradler.Henrietta@uni-nke.hu.

² Szeghy-Gayer Veronika: *Felvidékből Szlovénzsó. Magyar értelmiségi útkeresések Eperjesen és Kassán a két világháború között*. Budapest, Kalligram, 2016.

³ Bukovszky László – Simon Attila – Szeghy-Gayer Veronika: *Kassától Koscicéig. Molnár Miklós-emlékkönyv*. Pozsony, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2020.

Duna-díját (*Danubius Young Scientist Award*) is, amellyel a dunai térséghez kapcsolódó tudományos munkákat jutalmazták.⁴

A kiadói előszóban a Kassai Magyarok Fórumának elnöke, Hanesz Zoltán köszönti az olvasókat, amit a szerző egy szubjektív kutatástörténettel folytat. Ez utóbbi alapján a könyv egy közel hároméves kutatómunka eredménye, de kimondottan a szélesebb közönség számára íródott (és már a magyar eredeti szöveg elkészítése során kilátásban volt a szlovák fordítás lehetősége is).⁵ Erről árulkodik az is, hogy bár a munka végig jegyzetelt, és szakirodalmat is használ, a jegyzetapparátus híján van az idegen nyelvű, illetve módszertani szakmunkáknak. A kötet tehát inkább a *public history* kategóriájába sorolható, de szakönyvként is megállja a helyét. A műfaji kérdéseknél érdemes megjegyezni, hogy az utóbbi években több kutatócsoport is kifejezetten keresi az utat a szélesebb publikum felé. Többek között az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat (korábbi Magyar Tudományos Akadémia) keretében Erdélyi Gabriella vezetésével működő Lendület Családtörténeti Kutatócsoport is megfogalmazott ilyen célokat.⁶

A munka egyik szembeötlő jellemzője az is, hogy a korabeli fényképes ábrázolások – mintegy önálló életet élve – a kötet jelentős részét teszik ki. A kiadvány végén, a jegyzetek és a részletes bibliográfia után következő képjegyzékből világos, hogy a szerző gondos alapossággal szedte össze a fellelhető vizuális ábrázolásokat, legyen szó korabeli festményről, magánkézben, rokonoknál lévő fotóanyagról vagy levéltári forrásról. Ennek köszönhetően megelevenedik előttünk a történet helyszíne, a nevek mögött pedig megjelennek a családtagok arcai. A képek tehát nem csupán mellékletekként szerepelnek a munkában, hanem annak szerves részét képezik.

Szeghy-Gayer Veronikát egy Kassa belvárosában található épület, a Moyzes utca (egykori Rákóczi út) 16-os számú háza ihlette meg. Miközben a szerző egyre jobban elmélyedt a ház kutatásában, egy család története tárult fel előtte. Munkáját ugyan nem sorolja be a mikrotörténetbe, de annak módszertanát kimondatlanul is használja. A kérdésfeltevés is rokonítható azzal, amit a Mátyás Mónika vezetésével a kassai Felsőfokú Tanulmányok Intézetében folyó

⁴ Az itt bemutatandó művet a terület több neves szakértője lektorálta: Ablonczy Balázs (ELKH BTK TTI), Ötvös Anna (Márai-kutató, kassai történész) és Simon Attila (történész, a Fórum Kisebbségkutató Intézet igazgatója).

⁵ Lásd a Ma7 csatorna *Múzsza* című műsorát a televízió 2022. május 11-i YouTube-videóján (28:40-től): www.youtube.com/watch?v=b4dictWyAAE.

⁶ Lásd a Lendület Családtörténeti Kutatócsoport honlapját: <http://families.hu/>.

Beszélő Házak elnevezésű kutatás tűzött ki célként, hogy a felszínre hozza a kőszegi belváros impozáns házainak feledésbe merült lakóit. Ehhez a kutatók mikrotörténeti módszereket használva, léptéket váltva, a megfelelő gazdasági és társadalmi kontextusba helyezik el az elfeledett vagy éppen a nagyságuk miatt ikonná merevedett embereket a történelem színpadán.⁷ Az életütelelmzések során az olvasók cselekvő mivoltukban ismerhetik meg az adott térben egykor jelen lévő egyéneket. Noha Tost László ismert politikusként nem tekinthető klasszikus értelemben vett kisembernek, életútjában ugyanúgy fellelhetünk irracionális döntéseket, emellett számolnunk kell tudásunk hiányosságával is. A mikrotörténeti irányzat egyik sajátossága az is, hogy nyitva hagy kérdéseket. Az egyéni tapasztalatra, cselekedetekre és akaratra összpontosítva olyan életutakat vázolhatunk fel a megfelelő történeti kontextusban, amelyek már csak önmagukban is magyarázó erejük lehetnek.⁸

Tost esetében a Szeghy-Gayer által választott megközelítésben az a legnagyobb kérdés, hogy miért is gyilkolták meg a nyilasok. A cím, *Tost László, Kassa polgármestere* azonban indirekt módon két másik kontextust is előtérbe helyez. Egyrészt azt, hogy az emlékezetben élő képpel szemben a főszereplő voltaképpen csak fél évig, 1938 novembere és 1939 májusa között volt Kassa polgármestere, viszont ennél jóval hosszabb ideig működött alpolgármesterként. Nem elég tehát a politikai pályájából a polgármesterséget kiemelni. Másrészt, ha ennek nyomán azt kérdezzük, miért is volt olyan rövid ideig a városvezetői székben, azt találjuk, hogy Tost László a zsidótörvények korlátozó rendelkezéseit etikai, társadalmi és gazdasági hatásaiban is olyannyira vállalhatatlannak találta, hogy azok alkalmazását lényegében megtagadta, s ebben a helyzetben lemondott tisztségéről.

Különösen nehéz feladat a történész számára, amikor kutatásának tárgya „rejtőzködik”.⁹ Márpedig Szeghy-Gayer Veronikának nem volt egyszerű

⁷ Mátyás Mónika: *Beszélő Házak Kőszegen: a módszerről*. In Varga László – Lugosi András (szerk.): *URBS. Magyar Várostörténeti Évkönyv XIV*. Budapest, (k. n.), 2020. 227–251.

⁸ Thomas Robisheaux – Thomas V. Cohen – István M. Szijártó: *Microhistory Today. A Roundtable Discussion. The Journal of Medieval and Early Modern Studies*, 47. (2017), 1. 7–52.

⁹ E sorok szerzője különösen respektálja az ehhez hasonló törekvéseket, amihez személyes adalékként hadd jegyezzem meg, disszertációm írásakor cselédelemtutakat állítottam össze, biográfiájuk rekonstruálása rendkívül nehéz volt, személyes források, egodokumentumok hiányában. Lásd Trádler Henrietta: *A budapesti házi cselédség társadalomtörténete a 19. század közepétől a 20. század közepéig. Cselédbiográfia-értelmezések*. PhD-disszertáció. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola, 2022.

dolga, hiszen Tost Lászlónak nem maradt fenn személyes hagyatéka, egodokumentuma, így alakját a kortársak írásaiból, visszaemlékezéseiből, korabeli írásokból tudta csak rekonstruálni a szerző. Volt azért olyan időkor – elsősorban az 1925 és 1938 közötti évek –, amelyhez nagyobb volt a merítés, több forrást sikerült találni. A forráshiány problémája mellett azonban a kutató azt is „bevallja”, hogy nem nézte át tüzetesen a prágai és a pozsonyi levéltárban a Tost névre vonatkozó anyagokat.¹⁰ Amellett, hogy ez további évek kemény kutatómunkáját jelentette volna, korántsem biztos, hogy a befektetett munka meg is térült volna – ez tehát racionális döntés volt.

Az összesen 217 oldalas munka tizenöt önálló, rövidebb-hosszabb fejezetből áll. A fejezetek igen olvasmányosak, a stílus magával ragadó. A kötet tematikailag a fő elemzési szempontok mentén négy részre osztható. Ezek a család társadalmi beágyazottsága, társadalmi mobilitása (I–II. fejezet), az egyén személyisége (III–X. fejezet) és a meghatározó történeti fordulópontok közötti kapcsolat (XI–XIII.), valamint a család és Tost László emlékezete (XIV.).

A mű első negyede – kronologikusan haladva – Tost László dédapjától kezdi el feltárni a család történetét, és a 18–19. század fordulójától mutatja be gyarapodásukat és társadalmi mobilitásukat. A Magyarországon született Tost fivérek kertészdinasztiából származtak, apjuk császári főkertész volt. A fiúk is kitanulták ezt a mesterséget, valószínűleg igen jól, mivel a későbbi kassai polgármester dédapja, Carl, a Margit-szigetet és az alcsúti kastélyparkot telepítette be növényekkel. Sajnos a dédapa munkássága az 1838-as árvíz következtében mára eltűnt. Értelmezést olvashatunk a kertészszakma szerepéről és jelentőségéről, ugyanis a 18–19. század fordulóján jó néhány szakma alapos ismeretét követelte meg a kertészet, amelyekbe beletartozott az építészetben, mezőgazdaságban, geometriában, matematikában, régészetben, esztétikában való jártasság. Mindemellett a szerző látványosan jeleníti meg a korabeli Pest-Budát és Alcsútot, mégpedig nemcsak írásban, hanem képekkel is ábrázolva, segítve elképzelni a korabeli tájat.¹¹

Már a kötet eme részére is jellemző, hogy a család a történelem viharában jelenik meg az olvasó előtt, vagyis a szerző a korabeli problémák – például tűzvész, kolera, éhínség – tükrében ábrázolja az egyént és a családtagokat. Károly, Tost László édesapja és Graf Jusztinia, az édesanya gyerekvállalását a kolerajárványok és tűzvészek nehezítették, amikor 1875. április 4-én, a Sáros vármegyei

¹⁰ Szeghy-Gayer (2022): i. m. 188–191.

¹¹ Szeghy-Gayer (2022): i. m. 15–27.

Zborón (Zborov, ma Szlovákia) megszületett Tost László. Az édesapa meghatározó személyiségnek számított a helyi közösségben, de a család a 19–20. század fordulóján – a négy gyermekkel együtt – Kassára tette át székhelyét.¹²

A könyv második negyede Tost László alakjára, személyiségére fókuszál. Megismerhetjük azt a történeti, társadalmi háttérrel, ahol a későbbi polgármester felnőtt. Tost László 1881-ben kezdte meg tanulmányait a Sáros vármegyei egyházi népiskolában, és ebben az időszakban tanult meg szlovákul is, megalapozva ezzel későbbi tisztviselői pályáját. Nyelvtudásával ugyanis előnybe került sok magyar társához képest.¹³ Szeghy-Gayer a kötet egészében szinte plutarkhoszi sorvezetővel, párhuzamosan vázolja fel a két testvér életét, Lászlót és Barnabását, ami nemcsak fiatalságuk, hanem későbbi pályájuk taglalásában is megmutatkozik. Egy példa a gyermekkorukból: míg László rossz tanuló volt, meg is bukott francia nyelvből és rajzból, ami miatt iskolát is kellett váltania, addig a kisebbik testvér, Barnabás kitűnő tanuló volt, és ösztöndíjakat nyert. Esetükben tudatos karrierépítésről beszélhetünk, ugyanis az édesapa a rosszul tanuló Lászlóból gazdatisztet akart nevelni, ellenben az éltanuló Barnabás a hit szolgálatába állt, és magas rangú pap lett belőle. Tost László csak 1916-ban, közel 40 évesen tette le a köztisztviselői állás feltételül szolgáló érettségét.

Tost László 1902-ben jegyezte el Horváth József – 1848–1849-es huszárhadnagy veterán – legkisebb lányát, Máriát. Az öcs ekkor Sátoraljaújhelyen volt plébános, ő adta össze a fiatal párt. Tost jó partinak számított: bár nem volt érettségije, de tisztos jövedelemmel és széles kapcsolati hálóval rendelkezett. A fiatalok Bányavölgybe, Tost szülőfalujába költöztek. Ez a döntés azonban kudarcokkal is járt. A fiatal és művelt feleség számára Bányavölgy nem lehetett túl vonzó, a fiatal férj pedig nem tudott létrehozni olyan mintagazdaságot, amilyenre az iskolai tanulmányai nyomán képesnek érezte magát, Bányavölgy és környéke ugyanis erre alkalmatlan volt.¹⁴ Ennek ellenére Tost tovább lépdelt előre a ranglétrán, és jelentések írására kérték fel a vármegye északi részének gazdasági helyzetéről. Végül a feleség fellélegezhetett, hiszen amint a legidősebb gyerek iskolaérett lett, Kassára költöztek. Ráadásul 1909-ben Tost László bekerült a közigazgatásba, ami igen fontos lépést jelentett számára. A költözés teljes életmódváltással járt, a család a vidéki élettérből urbánus miliőbe került. A feleség apjának halálát követően bérház építésébe kezdtek – kétemeletes házat

¹² Szeghy-Gayer (2022): i. m. 27–45.

¹³ Szeghy-Gayer (2022): i. m. 45–57.

¹⁴ Szeghy-Gayer (2022): i. m. 45–57.

építeni ekkor bátorságra vallott Kassán. Az örökség nem is volt elég, így a család hitelbe verte magát. A bérház viszont olyannyira impozánsra sikeredett, hogy Kassa egyik meghatározó épületévé vált. Noha a bérház kezelése többletköltségekkel, magas tűzbiztosítással stb. járt,¹⁵ mindenképp az elithez való tartozást jelentette.

Az első világháború kitörését követően Tostot mint nélkülözhetetlen tisztviselőt felmentették a sorkatonaság alól. A háborús veszteségek azonban a családot is érintették: László testvérének, Ervinának kolerában halt meg az orvos férje. Az 1918 végi csehszlovák megszállás után az új hatóságok minden tisztviselőt köteleztek a szlovák nyelv elsajátítására. Ha pedig nem voltak hajlandók megtanulni szlovákul és felesküdni az új államra, akkor elbocsátották őket állásukból. Tost családos, hitellel rendelkező emberként a helyén maradt, és a könyvből is kiderül, hogy nyelvi nehézségei nem voltak.¹⁶ A szerző nagy empátiával, érzékletesen mutatja be a Tost család helyzetét, illetve a László előtt álló nehéz döntést. A családot a monarchia szétesése kettészakította: bár a fivérek életútjai még ekkor is kereszteték egymást, mégis teljesen különböző irányba tartottak. Míg Lászlót Alsókubinra vezényelték, addig Barnabás közéleti súlya a Keresztényszocialista Pártban erősödött, és urbánus közegben élt.¹⁷ Mind a két testvér közismert és elismert volt a maga közegében: ők voltak az ellenzéki magyar politika világi, illetve egyházi arcai, akiknek ott a helyük a második világháború előtti Kassa meghatározó személyiségei között.

Külön kiemelhető a szerző azon törekvése, hogy világtörténeti kontextusba helyezze az egyéni életutakat. Így például azt, hogy 1933-ban Hitler hatalomra jutásakor Tost László alpolgármester lett, aki felszólalt a betelepült cseh és szlovák hivatalnokok adómentessége ellen, vagy a városi költségvetés hiánya miatt hallatta hangját.¹⁸

Ugyanakkor a kötetben több olyan rész is található, amelyeket talán jobban is kifejtethetett volna a szerző. Tost László identitása például nem kap elég határozott kontúrokat, igaz, azt olvashatjuk, hogy kiállt a magyar szavazók mellett, ami növelte népszerűségét. Kétségtelen, hogy Tost magyar és kassai identitása is erőteljesen megjelenik pályája során, ezzel együtt az identitás kérdésének több helyet is lehetett volna szentelni: mennyire volt a két világháború közötti Kassa

¹⁵ Szeghy-Gayer (2022): i. m. 67–81.

¹⁶ Szeghy-Gayer (2022): i. m. 89–99.

¹⁷ Szeghy-Gayer (2022): i. m. 99–111.

¹⁸ Szeghy-Gayer (2022): i. m. 111–125.

hasonló a monarchiabeli multikulturális közeghez? Vagy mikor és milyen mértékben tért el tőle? Az is kérdés maradt, hogy Tost milyen álláspontot képviselt az 1941. június 26-ai kassai bombázás kapcsán vagy Magyarország háborúba lépéséről a németek oldalán. Hogyan vélekedett erről, mit élt át? Természetesen lehet, hogy a szerző nem rendelkezett elegendő forrássanyaggal a kérdéskör mélyebb elemzéséhez. Annyit mindenesetre megtudunk, hogy Tost 1000 pengőt kapott az államtól, amit legjobb belátása szerint szétoszthatott a kassai bombázás károsultjai között. Majd egy hirtelen ugrás után már 1944-ben járunk, amikor Kassa már nem volt biztonságos, a család nőtagjait pedig Magyarországra küldték a férfiak. Itt talán jobban ki lehetett volna emelni a Tost család befolyását és kapcsolati hálóját, mert csak sejteni lehet, hogy tagjainak jó kapcsolatai voltak a magyar elittel. Ez a gondolat később egyértelművé válik, amikor a szerző külön fejezetben tárgyalja Tost László legidősebb, Gyula nevű fiának történetét.¹⁹ Gyula intelligens, művelt katonatiszt volt, aki 1918 után Magyarországon telepedett le. Elvégezte a Ludovika Akadémiát, majd (a trianoni békepontok miatt hivatalosan Ludovika Akadémia Tiszti Továbbképző Tanfolyamnak nevezett) Hadiakadémiára is felvételt nyert. Repülőtiszt képzésén ismerte meg Horthy Istvánt, akivel közeli barátok lettek. 1942-ben a kormányzó szárnysegédjévé nevezte ki. Gyula az 1944-es kiugrási kísérletben is részt vett, de annak kudarca után – a német fogságot elkerülendő – föbe lőtte magát.

1944 őszén beigazolódott Tost László egyik legsötétebb félelme: a nyilasok Kassán is hatalomra jutottak. Tisztogatásokba kezdtek, s ennek során Tostot is elrabolták: egy nap fekete autóval nyilasok várták a háza előtt, elhajtottak vele a városszéli erdőbe, ahol kilökték a kocsiból és belelőttek. A férfi azonban túlélte a lövéseket, és segítséget tudott kérni, de a kijárási tilalom miatt csak másnap kaphatta meg a megfelelő ellátást. Testvére, Barnabás ment érte egy mentőautóval. Az ekkor már expolgármestert megműtötték, később azonban behalt sérüléseibe. Szeghy-Gayer részletesen, ám tapintatosan közli olvasóival a merénylet részleteit, kifejezetten jól felépítve ezt a szálát. A történész nem tud biztos választ adni azzal kapcsolatban, hogy miért is ölték meg Tostot. Egy lehetséges értelmezést azonban megoszt olvasóival, miszerint Tost ellenállócsoportot szervezett Kassán, s a csoport tagjait sorra végezték volna ki a nyilasok. Ám a könyv szerzője szerint mégsem erről volt szó: Tost valószínűleg rendelkezett olyan kapcsolati hálóval, hogy segítse a rendszer üldözöttjeit, de mindenképp

¹⁹ Szeghy-Gayer (2022): i. m. 159–167.

érdekes, hogy likvidálását nem első körben hagyták jóvá, ezért végezhetek vele a leírtak alapján.

A könyv utolsó negyedében, amely a kutatástörténeti kitekintést leszámítva egy fejezetet ölel fel, az özvegyen maradt nők sorsát ismerhetjük meg röviden²⁰ – a szerző talán ezt a női szálát is folytathatta volna nagyobb terjedelemben. Az özvegy a férje halálakor Bábólnán lakott a lányával és unokaival. Amikor úgy döntött, hogy visszatér Kassára, azzal kellett szembesülnie, hogy a házába menekülteket költöztettek. Noha harcolni kezdett a tulajdonáért, hamarosan az ő kitelepítéséről is döntöttek a csehszlovák hatóságok. Az épület az 1970-es években a „népek közötti barátság háza” lett, felújították, a kommunista-internacionalista nevelés és az orosz nyelvtudás elmélyítésének színhelyévé vált. A Tost örökösökkel osztályidegenként bánt a rendszer. A családtagok közül volt, aki a tengerentúlra disszidált, mások az országban maradtak. Tost László özvegye mind a négy gyermeküket eltemette, a családi tragédia tehát végig beárnyékolta sorsukat. A múltról ezért sokáig nem is beszéltek.

Tost László életrajza nem csak egy emberi kapcsolatokkal és a történelem eseményeivel átszőtt, megrendítő családtrónt. A munka szakszerűen kikutatott, élvezetesen megírt olvasmány a történelem iránt érdeklődőknek, és tökéletesen illeszkedik azokba a tudományos törekvésekbe, amelyeknek célja, hogy a kutató a szélesebb publikum számára is alkosson, ne csak „elefántcsonttornyában ülve” közölje szakkikkeit. Ebből kifolyólag a mű nemcsak a kassai polgárokhoz, hanem minden érdeklődőhöz szól.

Felhasznált irodalom

- Bukovszky László – Simon Attila – Szeghy-Gayer Veronika: *Kassától Koscicéig. Molnár Miklós-émlékkönyv*. Pozsony, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2020.
- Mátay Mónika: Beszélő Házak Kőszegen: a módszerről. In Varga László – Lugosi András (szerk.): *URBS. Magyar Várostarténeti Évkönyv XIV*. Budapest, 2020. 227–251.
- Robisheaux, Thomas – Thomas V. Cohen – István M. Sziártó: Microhistory Today. A Roundtable Discussion. *The Journal of Medieval and Early Modern Studies*, 47. (2017), 1. 7–52. Online: <https://doi.org/10.1215/10829636-3716566>
- Szeghy-Gayer Veronika: *Felvidékből Szlovénzkó. Magyar értelmiségi útkeresések Eperjesen és Kassán a két világháború között*. Budapest, Kalligram, 2016.

²⁰ Szeghy-Gayer (2022): i. m. 178–188.

Szeghy-Gayer Veronika: *Tost László, Kassa polgármestere*. Kassa, Kassai Magyarok Fóruma, 2022.

Trädler Henrietta: *A budapesti házi cselédség társadalomtörténete a 19. század közepétől a 20. század közepéig. Cselédbiográfia-értelmezések*. PhD-disszertáció. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola, 2022.